

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้
The Relationship between Concentration and Wisdom of Lord Wei Lang to
Reach the Original Mind

พระกมลรัตน์ ต่ายลีลาค

Phra Kamolrat Taileelais

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Buddhist Studies, Mahamakut Buddhist University

นิทัศน์ ต่ายลีลาค

Nitus Taileelais

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

พระมหารังสี ปิ่แก้ว

Phramaha Rangsey Peykaeo

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Buddhist Studies, Mahamakut Buddhist University

พร้อมพงษ์ ปานดี

Phromphong Pandee

ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

Production Engineering, King Mongkut's University of Technology Thonburi

Email : Rungsey@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง เพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ จากการศึกษาพบว่า หลักสมาธิและปัญญาในพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ (1) สมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง และ (2) สมาธิและปัญญาทางพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งในปัจจุบันการปฏิบัติในส่วนของสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง มีหลากหลายจุดประสงค์ตามเป้าหมายของแต่ละบุคคล หลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรคที่สามารถนำมาช่วยเป็นเครื่องมือในความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง สามารถแบ่งได้ 3 อย่าง ได้แก่ 1) ลักษณะ, 2) ประเภท และ 3) อานิสงส์

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างทั้ง 3 ประการนี้ สามารถสร้างกระบวนการเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ได้ 2 กระบวนการ คือ 1) มิติด้านกระบวนการ และ 2) มิติด้าน

การปฏิบัติดำเนินการ เพื่อให้การปฏิบัติระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง เพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้เหล่านั้นไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ประสพผลสำเร็จสูงสุดต่อไป

คำสำคัญ : สมาธิ, ปัญญา, จิตเดิมแท้

Abstract

This academic paper aims to study the relationship between concentration and wisdom of Lord Wei Lang. To reach the original mind, the study found that accessing online media It consists of 2 parts : (1) Lord Wei Lang's Concentration and Wisdom and (2) Theravada Buddhist Meditation and Wisdom. which at present, the practice of meditation and wisdom of Lord Wei Lang, There are various purposes according to individual goals. Criteria for interpretation according to the Buddhist Path that can be used as a tool for the relationship between concentration and wisdom by Wei Lang can be divided into 3 types: 1) characteristics 2) types and 3) merits.

Therefore, the relationship between These three aspects of Wei Lang's concentration and wisdom can create 2 processes for reaching the original mind : 1) the process dimension and 2) the action dimension. so that the practice between the meditation and the wisdom of Lord Wei Lang in order to access those true original minds and apply them to benefit continue to achieve maximum success.

Keywords : Concentration, Wisdom, Original mind

1. บทนำ

ปัจจุบันการปฏิบัติในส่วนของสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง มีหลากหลายจุดประสงค์ตามเป้าหมายของแต่ละบุคคล โดยจุดมุ่งหมายสูงสุดของการค้นคว้าครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง เพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ และนำจิตเดิมแท้นั้นเข้าสู่นิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

การดำเนินชีวิตอยู่ในโลกโดยใช้การปฏิบัติเจริญธรรมแห่งสมาธิและปัญญาให้สัมพันธ์กันตามหลักการของท่านเว่ยหล่างแล้ว ทำตัวเราเองให้เป็นอิสระจากการถูกควบคุมไปตามอารมณ์ภายนอกนี้ เรียกว่าความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์ เมื่ออยู่ในฐานะที่จะทำได้เช่นนั้น สภาพธรรมที่มีในเราก็จะบริสุทธิ์เพื่อผลอันนี้ เราจึงถือเอา "ความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์" ว่าเป็นมูลรากอันสำคัญ การดำรงใจไว้ให้เป็นอิสระจากอำนาจของกิเลสและมีชีวิตดำเนินไปในทางที่ดี

การนำหลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรคที่สามารถนำมาช่วยเป็นเครื่องมือในการความ

สัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างทั้ง 3 ประการ มาใช้เป็นแนวทางการในการปฏิบัติ เข้าถึงจิตเดิมแท้ด้วยความมีสติ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ดำเนินชีวิตนั้นโดยไม่พิจารณาตามรูปแบบท่านเว่ยหล่าง ผสานกับชีวิตยุคปัจจุบันนั้นเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ท่านเว่ยหล่างซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความยืดหยุ่นในการดำเนินชีวิตสูง ก่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุดต่อไป

2. สมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ เป็นการตีความเนื้อหาในหมวดที่ 4 ว่าด้วยสมาธิและปัญญาในเว่ยหล่างสูตร ถ้าพิจารณาจากตามแนวทางการตีความของวิสุทธิมรรค 6 เกณฑ์นั้น สามารถอธิบายเรื่องสมาธิและปัญญาในเว่ยหล่างสูตรได้ว่า สมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเป็นแนวทางหลักของพุทธศาสนิกายเซ็น โดยเฉพาะของพระสังฆปริณายกชื่อ “เว่ยหล่าง” นอกจากจะเป็นวิธีการที่สั้นและเร่งรัดแล้ว ยังเป็นวิธีการปฏิบัติที่อ้างอิงหลักการทางธรรมชาติของจิตใจของบุคคลทั่วไป แม้แต่บุคคลที่ไม่รู้หนังสือ หรือบุคคลที่ไม่เข้าใจพิธีรีตองต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้ลัทธินี้ถูกขนานนามว่า “ลัทธิพุทธศาสนาที่อยู่นอกพระไตรปิฎก”

คำสอนของท่านเว่ยหล่างเป็นระบบคำสอนที่กล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ของสมาธิและปัญญาว่า ในเรื่องสมาธิและปัญญานั้นว่าเป็นหลักที่สำคัญ แต่เราทั้งหลายมักจะเข้าใจผิดไปว่า ธรรมะข้อนี้ คือ สมาธิและปัญญานั้นเป็นหลักธรรมที่สามารถแยกจากกันได้อย่างเป็นอิสระ แต่ในความจริงแล้ว สมาธิและปัญญานั้นเป็นของรวมอยู่ด้วยกันอย่างที่จะแยกออกจากกันไม่ได้ และมีใช้เป็นของ 2 อย่างที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีความเป็นลักษณะที่เด่นเป็นเฉพาะเป็นของตัวเอง หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า สมาธินั้นแหละคือตัวจริงของปรัชญา (เว่ยหล่าง (ฮุยเล้ง) พระสังฆปริณายก, 2547: บทนำ)

สาเหตุที่สมาธิและปัญญาที่มีความสัมพันธ์กันจนไม่สามารถแยกจากกันได้นั้น ท่านเว่ยหล่างได้แสดงความสัมพันธ์และอธิบายไว้ดังนี้ กล่าวคือ ในเมื่อปัญญา (ปรัชญา) เป็นแต่เพียงอาการไหวตัวของสมาธิ ในขณะที่เราได้ปรัชญา สมาธิก็มีพร้อมอยู่ในนั้นแล้ว หรือจะกล่าวกลับกันว่า เมื่อมีสมาธิเมื่อนั้นก็มีปรัชญา ดังนี้ก็ได้ ถ้าท่านทั้งหลายเข้าใจหลักอันนี้ ก็แปลว่าท่านเข้าใจความสัมพันธ์อันมีส่วนเสมอกันระหว่างสมาธิกับปรัชญา ผู้ศึกษาไม่ควรจะไปคิดว่า มันมีอะไรแตกต่างกัน ในระหว่างคำว่า “สมาธิให้เกิดปรัชญา” กับคำว่า “ปรัชญาให้เกิดสมาธิ” การถือความเห็นว่าแยกกันได้นั้น ย่อมถือว่ามันมีอะไรที่โดดเด่นอยู่ถึง 2 ฝ่าย 2 ฝ่าย ในธรรมะข้อนี้

ลักษณะของสมาธิและปัญญานั้น ท่านเว่ยหล่างกล่าวว่า ควรจะเปรียบกับอะไรเล่า ธรรมะ 2 ข้อนี้ ควรจะเปรียบเทียบกับกับตะเกียงและแสงของมันเอง มีตะเกียงก็มีแสง ไม่มีตะเกียงมันก็มีมืด ตะเกียงนั้นแหละคือตัวการแท้ของแสงสว่าง และแสงสว่างเป็นแต่สิ่งซึ่งแสดงออกของตะเกียง ถ้ากล่าวโดยชื่ออาจจะฟังดูเป็น 2 อย่าง แต่โดยเนื้อแท้แล้วมันเป็นของอย่างเดียวกัน และทั้งเป็นของอันเดียวกันด้วยประเภทของสมาธิและปัญญา ตามที่ท่านเว่ยหล่างแห่งลัทธิแห่งการบรรลุธรรมโดยฉับพลันได้

แสดงไว้ในสูตรอันประกาศบนมหาบัลลังก์แห่ง “ธรรมรถ” หมวดที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสมาธิและปรัชญา โดยสามารถสรุปได้ว่า ท่านเว่ยหล่างได้กล่าวถึงสมาธิและปัญญาไว้เพียงประเภทเดียว คือ สมาธิตรงแนว และปัญญาแห่งความไม่ข้องติด ดังนี้

1) สมาธิตรงแนว ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย การบำเพ็ญสมาธิที่ถูกวิธีนั้น ได้แก่ การทำให้เป็นระเบียบตายตัว เพื่อให้เราเป็นคนตรงแนวในทุกโอกาส ไม่ว่าคราวเดิน ยืน นั่ง หรือนอน วิมลภีรุตินเทศสูตร ได้อธิบายว่า ความเป็นผู้ตรงแนวนั้นแหละคือเมืองอริยะ แดนบริสุทธิ์ ท่านทั้งหลายจงอย่าปล่อยใจให้คิดเคี้ยวไปมา และอย่าประพาสความตรงแนว เพียงสักว่าที่ริมฝีปาก เราต้องบำเพ็ญให้ตรงแนวจริง ๆ และไม่ผูกพันตัวเองไว้กับสิ่งใด ๆ คนพวกที่มกมายอยู่ภายใต้โอวิชา ย่อมเชื่ออย่างตื้นเขินไปตามตัวหนังสือ

2) ปัญญาแห่งความไม่ข้องติด ท่านผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย มันเป็นจารีตในนิกายของเรา ในการที่จะถือเอาความไม่เป็นไปตามอำนาจของจิตกว่า “เป็นผลที่เราจําแนงหวัง” ถือเอาความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์ว่า “เป็นมูลรากอันสำคัญ” และถือเอาความไม่ข้องติดว่า “เป็นหลักหรือต้นตออันเป็นประธานสำคัญ” การถือเอาความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์นั้น หมายถึง ความไม่ถูกอารมณ์ดึงดูดเอาไป ในเวลาเมื่อได้สัมผัสกันเข้ากับอารมณ์ การถือเอาความไม่เป็นไปตามอำนาจของจิตนั้น หมายถึง ความไม่ถูกลากเอาไป โดยความคิดอันแตกแยกแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่กำลังบำเพ็ญภาวนาทางจิต การถือเอาความไม่ข้องติดนั้น หมายถึง ลักษณะเฉพาะแห่งจิตเดิมแท้ของเรานั้นเอง

ในส่วนของอานิสงส์แห่งการปฏิบัติเจริญธรรมให้สัมพันธ์กันระหว่างสมาธิและปัญญา ท่านเว่ยหล่างได้กล่าวถึงอานิสงส์เหล่านั้นไว้ว่า การทำตัวเราเองให้เป็นอิสระจากการถูกดูดดึงไปตามอารมณ์ภายนอกนี้ เรียกว่า ความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์ เมื่อบุคคลอยู่ในฐานะที่จะทำได้ดังนั้น สภาพธรรมที่มีในตัวเราก็จะบริสุทธิ์ เพื่อผลดังที่กล่าวมานี้ เราจึงถือเอาความไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยของอารมณ์ว่า เป็นมูลรากอันสำคัญ การดำรงใจไว้ให้เป็นอิสระจากอำนาจของกิเลสต่าง ๆ ในทุก ๆ ลักษณะของสิ่งที่แวดล้อมรอบตัวเรา นี้ เรียกว่า ความไม่เป็นไปตามอำนาจของจิต ใจของเราลอยสูงเหนือสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมเรา และในทุกกรณี เรายอมไม่ให้อะไรเหล่านั้นมามีอิทธิพลครอบงำ ในการที่ใจของเราจะทำหน้าที่ของมัน แต่มันเป็นความผิดอย่างใหญ่หลวง ในการบีบบังคับใจไม่ให้คิดอะไรเสียหมด เพราะว่าแม้เราจะทำได้สำเร็จในการบังคับเช่นนั้น และเราดับจิตลงไปในขณะนั้น เรายังคงต้องเกิดใหม่ในภพใดภพหนึ่งอยู่ดี จึงกำหนดความข้อนี้ไว้เกิดบรรดาท่านผู้เดินทางทั้งหลาย มันเป็นความชั่วอย่างพอตัวทีเดียว สำหรับคนที่ทำอย่างผิดพลาด เนื่องมาจากไม่เข้าใจความหมายของธรรมบัญญัติข้อนั้น แล้วมันจะเป็นความชั่วมากขึ้นไปอีก ในการเร้าใจให้ผู้อื่นพากันทำตามเป็นบริวารของตน เมื่อหลงเสียแล้ว เขาก็มองไม่เห็นอะไร และยิ่งกว่านั้น เขายังเป็นผู้กล่าวต่อพระพุทธรูปจนอยู่ตลอดเวลาเป็นนิจด้วย เหตุฉะนั้น เราจึงถือเอาความไม่เป็นไปตามอำนาจของจิตกว่า เป็นผลที่จําแนงหวังของเรา

สิ่งที่อุปสรรคต่อการปฏิบัติสมาธิและเจริญปัญญาให้สัมพันธ์กัน ท่านเว่ยหล่างได้กล่าวไว้ในหมวดที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสมาธิและปรัชญา โดยสรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่

1) ผู้ที่ไม่ได้รับการปฏิบัติสมาธิและเจริญปัญญา โดยสำหรับบุคคลที่ลึนของเขาพูดได้ไพเราะ แต่

ใจของเขาไม่สะอาดนั้น สมาธิและปรัชญาไม่มีประโยชน์อะไรแก่เขาเลย เพราะสมาธิและปรัชญาของเขาไม่มีทางจะสมส่วนสัมพันธ์กันได้เลย อีกทางหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม คือ ถ้าทั้งใจและทั้งถ้อยคำที่พูดดี ทั้งกิริยาอาการภายนอกกับความรู้สึกในใจก็ประสานกลมกลืนกันแล้ว นั่นคือกรณีที่สมาธิและปรัชญาได้สัมพันธ์กันอย่างสมส่วน

2) การโต้แย้งกันในเรื่องปฏิบัติสมาธิและเจริญปัญญานั้น การโต้เถียงกันว่า ปรัชญาเกิดก่อนหรือสมาธิเกิดก่อน จะทำให้ผู้นั้นตกอยู่ในภาวะเช่นเดียวกับคนที่ถูกอวิชชาครอบงำ การโต้เถียงกันย่อมหมายถึงความตื้นร้นจะเป็นฝ่ายชนะ ย่อมเสริมกำลังให้แก่ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตน และย่อมจะผูกพันเราไว้กับความยึดถือ ด้วยความสำคัญว่าตัวตน ว่าสัตว์ ว่าชีวะ ว่าบุคคล

3) การแปลความหมายของสมาธิคลาดเคลื่อน คนพวกที่มั่งงายอยู่ภายใต้อวิชชา ย่อมเชื่ออย่างตื้อดิ่งไปตามตัวหนังสือ ฉะนั้น เขาจึงเริ่มที่จะแปลความหมายเอาตามชอบใจของตัวเอง ในการแปลความหมายของคำว่า “สมาธิที่ถูกต้อง” ซึ่งเขาเหล่านั้นพากันแปลว่า “นั่งอย่างเงียบติดต่อกันไปโดยไม่ยอมให้ความคิดอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นในจิต” การแปลความหมายเช่นนี้ เป็นการจำกัดตัวเองให้ลงไปอยู่ในชั้นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่ไร้ชีวิต ไร้วิญญาณ และยิ่งจะกลายเป็นสิ่งสะกด กะกั กัดขวางหนทางตรงแนวไว้

ท่านเว่ยหล่างกล่าวส่งเสริมผู้คงแก่เรียนทั้งหลายในการปฏิบัติให้ถึงธรรมอันเอกไว้ว่า เพราะเหตุที่คุณลักษณะของ “ตถตา” ต่างหากที่ทำให้กำเนิดแก่วิดก ฉะนั้น อวัยวะสำหรับรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ ของเราไม่จำเป็นจะต้องพลอยต่างพร้อยหรือเศร้าหมองไปด้วย ในทุก ๆ เหตุการณ์แม้ว่ามันจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการดู การฟัง การสัมผัส การรู้ ฯลฯ ก็ตาม และตัวภาวะแท้ของเรา ก็อาจยังแสดงตัวเองให้ปรากฏได้ตลอดเวลา เพราะเหตุฉะนั้น พระสูตรนั้นจึงกล่าวว่า ผู้ที่คล่องแคล่วในการแยกแยะธรรมลักษณะนานาประการเพื่อความเข้าใจอันถูกต้องได้ จักเป็นผู้ตั้งอยู่อย่างไม่ง่อนแง่นคลอนแคลนในธรรมอันเอก กล่าวคือ ถิ่นที่อยู่อันสงบเย็นของพระอริยะหรือนิพพาน (เว่ยหล่าง (ฮุยเล้ง) พระสังฆปริณายก, 2547: 121)

3. สมาธิทางพุทธศาสนาเถรวาท

“สมาธิ” ในพระอภิธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า “สมาธิ” หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต (อภิ.สง.(ไทย) 34/15/25) ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ (สมถะ) สมาธิในทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์แห่งมรรค อันนับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ (อภิ.วิ.(ไทย) 34/206/195)

“สมาธิ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง ภาวะที่จิตมีอารมณ์อันเดียวฝ่ายกุศล ชื่อว่า สมาธิ (วิสุทธิ(ไทย) 38/134)

“สมาธิ” ในหนังสือพุทธธรรมของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ธรรมปยุตโต) ได้อธิบายไว้ว่า สมาธิเป็นความตั้งมั่นของจิต หรือ ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอ คือ “จิตตัสเสกัคคตา” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “เอกัคคตา” ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ การที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน หรือส่ายไป โดยอรรถกถาระบุความหมายจำ

กัตลงไปอีกว่า สมาธิ คือ ภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต และไขความออกไปอีกว่า สมาธิ หมายถึง การดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว อย่างเรียบสม่ำเสมอ และด้วยดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552: 814-818)

สมาธิ คือ ปัญญาในการสำรวจแล้วตั้งไว้ด้วยดี หากจิตเป็นฌานในขณะใดขณะหนึ่งในลมหายใจเข้าออกก็ดี ในคำภวานาก็ดี ในนิมิตก็ดี ถ้าจิตจับเฉพาะอย่างนั้น เรียกว่า การเกิดสมาธิ หรือ การเกิดฌาน มี 5 อย่าง ดังนี้

1. สมาธิ 1 ได้แก่ เอกัคคตาสมาธิ คือ จิตที่มีสมาธิแน่วแน่นในอารมณ์เดียว คือ จะแน่วแน้อยู่ในอารมณ์ที่เพ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เอกัคคตา มี 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ขณิกสมาธิ หรือ ปริกรรมสมาธิ คือ จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ได้ชั่วขณะ หรือ เป็นสมาธิขณะที่ปริกรรมว่า “ปฐวี ปฐวี” เป็นต้น

ระดับที่ 2 อุปจารสมาธิ คือ จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใกล้จะได้ฌาน

ระดับที่ 3 อัปปนาสมาธิ คือ จิตตั้งมั่น หรือ แน่นแน่นอยู่ในอารมณ์ที่กำหนด ไม่ซัดส่ายไปไหน ก็เล็ดไม่สามารถรบกวนได้ และอัปปนาสมาธิก็คือฌานจิตที่เป็นอัปปนาเกิดขึ้นแล้ว

2. สมาธิ 2 ได้แก่ โลเกียสมาธิ และ โลกุตตรสมาธิ

3. สมาธิ 3 ได้แก่ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ

4. สมาธิ 4 ได้แก่ ทิณฺณธัมมสุขวิหารสมาธิ ญาณทัสสนสมาธิ สติสัมปชัญญะสมาธิ และ อาสวักขยสมาธิ

5. สมาธิ 4 ได้แก่ สุขสมาธิ สันตสมาธิ อริยสมาธิ นิรามิสสมาธิ อากาปริสสมาธิ ได้แก่ สมาธิของมหาบุรุษ

กล่าวโดยสรุป ในบรรดาสมาธิ 5 ประเภทนี้ สมาธิ 1 ถึง สมาธิ 3 ข้างต้น เป็นสมาธิที่เกิดจากการเจริญสมถกรรมฐาน เพราะการเจริญสมถะจะทำให้เกิดสมาธิขึ้นได้ขั้นหนึ่งถึงอัปปนาสมาธิ ส่วนสมาธิ 4 และ สมาธิ 5 คือ สมาธิที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนา โดยการกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), 2546: 74-75)

“สมาธิ” เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติจริง หากฝึกปฏิบัติจนจิตอยู่ในภาวะของความเป็นอิสระ ปราศจากสิ่งรบกวนปราศจากสิ่งอันชวนให้ยึดมั่นถือมั่น จิตก็จะเกิดความสงบ จิตก็จะเกิดปัญญานำไปสู่ทางพ้นทุกข์ ทำให้สติตั้งมั่นอยู่ที่ไตรลักษณ์ (ขุนสรพกิจ โกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), 2505: บทนำ) พิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต พิจารณาธรรม ให้รู้เห็นความเป็นจริงดังจุดประสงค์ จำแนกได้เป็น 2 ทาง คือ

1. สติตั้งมั่นในการพิจารณาบัญญัติเพื่อให้จิตสงบ ซึ่งเรียกว่า สมถกัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุฌานสมาบัติได้

2. สติตั้งมั่นในการพิจารณารูปนามเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน การกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์

เพื่อให้รู้เห็นสภาพตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายล้วนแต่เป็นรูปนามเท่านั้น และรูปนามทั้งหลายเหล่านั้นก็มีลักษณะเป็นอนิจจัง เป็นทุกขัง เป็นอนัตตา หาได้เป็นแก่นสารยั่งยืนไม่ จะได้ก้าวล่วงเสียซึ่งความเห็นผิด ทำให้ไม่ติดอยู่ในความยินดีในร้าย อันเป็นการเริ่มต้นที่จะให้ถึงหนทางดับทุกข์ทั้งปวงต่อไปได้ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2540: 13)

4. ปัญญาทางพุทธศาสนาเถรวาท

ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้ อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาจุณแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่อง นำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้งความรู้ดี ปัญญาจุณปฏิกิเลส ปัญญาปริยัติ ปัญญาพละ ปัญญาจุณศีลสมาธิ ปัญญาจุณปราสาท ความสว่างคือปัญญา ปัญญาจุณดวงประทีป ปัญญาจุณดวงแก้ว ความไม่หลงมกมาย ความเลือกเฟ้นธรรม” (ขุ.ม. 24/11/54)

ปัญญา สามารถแบ่งออกได้หลายลักษณะ ในบางความหมายมุ่งไปสู่ความเป็นโลกุตตรปัญญา เป็นปัญญาของพระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์ ซึ่งอยู่เหนือกิเลส ตัณหา และอุปทาน ออกจากความ ยึดมั่นและการปรุงแต่งทั้งหลาย ได้แก่ เครื่องกำจัด คือ การไม่สำคัญหมายรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน และ อารมณ์ที่รับรู้ ความรู้ทั่ว คือ คุณสมบัติของผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้า กิริยาที่รู้ชัด คือ การมีสัมปชัญญะรู้ใน การกระทำหรือกิริยานั้น ๆ สามารถทำลายกิเลสเพื่อความรู้อย่างแจ้ง ความยิ่งใหญ่ของปัญญาที่กว้างขวาง แผ่ไปเสมอด้วยแผ่นดิน ในบางความหมายมีความหมายในเชิงโลกียปัญญา ได้แก่ ความหมายรู้ ความ ฉลาด มีการไตร่ตรอง เป็นเครื่องนำทาง ปัญญาคือพลัง ปัญญาคือความแข็งแกร่ง ปัญญาคืออาวุธที่ แหแหลมคม มีลักษณะส่องสว่าง มีความเห็นชอบ แสดงถึงความมีพลังกำลัง ปัญญาเปรียบดังอาวุธที่ใช้ ต่อสู้กับข้าศึกคือกิเลส ความหมายในเชิงโลกียปัญญานี้ มีลักษณะที่ สร้างสรรค์และให้กำลังใจแก่ผู้ที่ กำลังพากเพียรฝึกตนอยู่ (วัฒนา พลชาติ, 2553: บทคัดย่อ)

คำว่า “ปัญญา” มีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการ ที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญา จะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย (เอี่ยมอร ชลวร, 2553: 30)

ดังนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญ คือ กระบวนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตให้สามารถอยู่รอดได้อย่างงดงาม (พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 7) มีความสุข มีความเข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และ รู้ที่จะจัดการ อันใดเป็นประโยชน์ อันใดมิใช่ประโยชน์ การเรียนรู้เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเองพัฒนาชีวิตตนเองให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ป ยุตฺโต), 2551: 93) ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ด้าน

พฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ความสัมพันธ์ด้านจิตใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ในการแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น และสุดท้ายความสัมพันธ์ทางด้านปัญญา เป็นการแสดงออกทางด้านความเห็น ความเข้าใจ การพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง 3 ด้านนี้มีผลต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต หากขาดปัญญาเสียแล้ว การเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน ก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ที่ไม่สามารถควบคุมสติสัมปชัญญะและอารมณ์ได้ “ปัญญาจะเป็นตัวชี้ นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรม และปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์ ทำให้เป็นอิสระได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544: 722-725)

บุคคลเราจะมีปัญญาได้นั้น ต้องเป็นคนที่รู้จักคิด รู้จักหาเหตุผล คิดสิ่งที่ยาก ๆ ให้กลายเป็นของที่ย่อย คิดสิ่งที่ง่ายอยู่แล้วยิ่งขึ้น การรู้จักคิดใคร่ครวญในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาได้นั้น ย่อมเป็นหน้าที่ของผู้มีปัญหา บุคคลจะมีปัญญาได้นั้น ต้องไม่กระทำอกุศลกรรม การกระทำของผู้ที่ไม่ฉลาดบ้าง หรือจะเรียกว่า ทุจริตกรรม ก็คงไม่ผิด กรรมชั่วหรือพฤติกรรมที่ชั่วของคนเรานี้ มีทางเกิดได้ 3 ทาง คือ

1. กายทุจริต มีการทำร้ายเบียดเบียนล้างผลาญชีวิตร่างกายของผู้อื่น มีการลักขโมยแย่งชิงทรัพย์สิน อันเป็นของรักของหวงของผู้อื่น มีการผิดประเพณีล่วงละเมิดบุรุษสามีภรรยาอันเป็นที่รักของผู้อื่น

2. วาจทุจริต มีการพูดปด พูดเท็จ ทำลายหักรานประโยชน์ของผู้อื่น มีการพูดส่อเสียด ยุแหยให้ผู้อื่นแตกแยกกัน มีการพูดคำหยาบเพื่อให้ผู้อื่นเจ็บช้ำน้ำใจ มีการพูดเพ้อเจ้อที่ไม่เป็นประโยชน์อันใด

3. มโนทุจริต มีความคิดโลภ อยากได้สิ่งของของผู้อื่น การคิดอาฆาตพยาบาทต่อผู้อื่น มีความเห็นผิดจากหลักธรรมอันดีงาม

อกุศลกรรมทั้ง 3 ทางนี้ ให้ผลชั่วร้ายแก่ตนเองและสังคม มีแต่ปัญหาและความทุกข์ฝ่ายเดียว ฉะนั้น ส่วนกรรมดีซึ่งตรงกันข้ามกับความชั่วนี้ นำความสงบสุขมาให้แก่ชีวิตและสังคมฝ่ายเดียว ฉะนั้น เหมือนกัน คนเราจะมีปัญญาเกิดขึ้นได้ ต้องไม่กระทำความชั่วให้เกิดขึ้น และต้องกระทำความดีให้เจริญยิ่งขึ้นไป (พุทธทาสภิกขุ, 2545: 8-9)

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้

จากการศึกษาหลักความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ โดยนำหลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรค 6 เกณฑ์ ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างได้ 3 ประการ คือ ลักษณะ ประเภท และอานิสสํส จะพบแนวทางการนำหลักธรรมระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างนั้นมาแบ่งแยกตามลักษณะแห่งวิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นการตีความเนื้อหาในหมวดที่ 4 ว่าด้วยสมาธิและปัญญาในเว่ยหล่างสูตร ตามแนววิสุทธิมรรค 6 เกณฑ์ โดยเรื่องสมาธิและปัญญาในเว่ยหล่างสูตรเป็นคำสอนหลักของพุทธ

ศาสนานิกายเซ็น นอกจากจะเป็นวิธีการที่สิ้นแล้ว ยังเป็นวิธีปฏิบัติที่อิงอาศัยหลักธรรมชาติทางจิตใจของคนทั่วไป แม้คนที่ไม่รู้หนังสือ หรือคนที่ไม่เข้าใจพิธีรีตองต่าง ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักการนำหลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรค 6 เกณฑ์ ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างทั้ง 3 สามารถสร้างกระบวนการเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ได้ 2 กระบวนการ คือ 1) มิติด้านกระบวนการ และ 2) มิติด้านการปฏิบัติดำเนินการ

1. มิติด้านกระบวนการ

ความไม่เป็นตัวตน โดยปกติทั่วไปแล้ว มนุษย์ทุกคนล้วนมีความเป็นตัวตนอยู่ข้างใน และความเป็นตัวตนอันนี้ จะมีอิทธิพลมากกว่า “ตัวตน” ของมนุษย์อีก จึงเป็นสิ่งที่น่าตั้งคำถามว่า “ตัวตน” หรือ “ความเป็นตัวตน” ผู้คนมักจะสับสนปนกันมั่วไปหมด มันเหมือนจะเป็นตัวเดียวกัน เป็นสิ่งเดียวกัน แต่มันกลับไม่ใช่ “ตัวตน” ก็คือเจ้าสิ่งมีชีวิตตัวนี้ที่มีกาย มีใจ มีขันธ 5 หรือเรียกรวม ๆ กันว่ามนุษย์ ในมนุษย์มีสัญญาชาติญาณ ดังนั้น “ตัวตน” จึงหมายรวมเอาสัญญาชาติญาณเข้าไปในนั้นด้วย ที่นี้เรามาศึกษาพิจารณาที่ “ความเป็นตัวตน” ซึ่งมีส่วนประกอบความเป็นตัวตน = อุปาทาน+ตัวตนหรือมนุษย์ เมื่อสังเกตจะพบว่า “ความเป็นตัวตน” นั้น มันมีอิทธิพลเหนือตัวตนหรือมนุษย์ ตัวตนหรือมนุษย์นั้นมีความต้องการอาหาร ต้องการการพักผ่อนที่เพียงพอ ต้องการการสืบพันธุ์ ต้องการการป้องกันตนเองตามสัญญาชาติญาณเท่านั้น แต่ความเป็นตัวตนกลับมีอิทธิพลและความต้องการมากกว่านั้น และที่สำคัญ คือ เป็นความต้องการที่ไม่มีวันจบลงได้ มนุษย์จึงสามารถทำอะไรที่เป็นอันตรายกับตัวตนและตนเองได้ หรือแม้กระทั่งไม่เสียดายชีวิต เพียงเพราะมีสาเหตุมาจาก “ความเป็นตัวตน” มันสั่งให้ทำมนุษย์ทำสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการ จึงเห็นกันอยู่ทั่วไปว่า ไม่ว่าประเทศจะเสียหายเท่าไร? ไม่ว่าคนจะตายเท่าไร? หรือแม้แต่ว่าในนั้นจะมีตัวเองรวมอยู่ด้วยก็ไม่หวั่น ขอให้ “ความเป็นตัวตน” สั่งการมา บัญชาการมา บุคคลที่ยึดมั่นถือมั่นความเป็นตัวตนจะสามารถทำให้ได้หมดทุกอย่าง

เราทราบกันแล้วว่า ความเป็นตัวตนนั้นมันเกิดมาจากอุปาทานขันธ 5 แล้ว อุปาทานขันธ 5 นั้น ความเป็นมาอย่างไร? ขออธิบายว่า อุปาทานขันธ 5 ความเป็นมาจาก “จิต” สิ่งโน้นก็เกิดจากจิต สิ่งนี้ก็เกิดจากจิต อะไร ๆ ก็เกิดจากจิต สิ่งที่มีมันเชื่อมโยงกับจิตได้นั้น ไม่ว่าจะภายในหรือภายนอก ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล สามารถกำหนดคุณค่า กำหนดการมีอยู่ได้จากสิ่งที่เรียกว่า “จิต” ทั้งหมด ความมั่งง่ายของมนุษย์นี้มักทำให้กิเลสคืออุปาทานขันธ 5 อยู่เป็นสุข และอยู่อย่างคงกระพันจนชั่วกาลปาวสาน

หากพิจารณาจากการคำสอนต่าง ๆ แล้ว จะพบว่า ความหมายของ “จิต” ที่แท้จริงนั้น มนุษย์เราอย่าเพิ่งไปเชื่อท่านผู้รู้ใด ๆ ก็ตามที่ให้นิยามความหมายของคำว่าจิตเอาไว้ ว่าอย่างโน้น ว่าอย่างนี้ ว่าอย่างนั้น เพราะนิยามความหมายเหล่านั้นมันไม่ได้ยังเราให้เข้าถึงจิตได้เลย มันสัมผัสได้แค่จิตที่มนุษย์ต้องคาดเดา คลุมเครือ เชื่อเอาไว้ก่อน ไม่รู้ว่ามันคืออะไรกันแน่ จึงมักมีการตั้งคำถามเสมอว่า “เรามาทำการศึกษา ทำการค้นคว้า ทำการพิสูจน์ทราบกันเสียทีว่า จิตนั้นมันคืออะไรกันแน่? สถาบันการศึกษาคณะสงฆ์นั้นสมควรที่สุด Sample Space ของตัวเองก็มีเยอะ นักวิชาการของตัวเองก็มี

แยะ ทำการวิจัยเรื่องฉันทกับเรื่องจิตให้มันเป็นวิทยาศาสตร์กันเสียทีจะดีไหม? อย่าปล่อยให้การศึกษาทางภาษาศาสตร์มันก้าวไกลไปมากนัก เดียวนักภาษาก็จะไปนิพนธ์กันเสียหมด เรามาวางเรื่องการพิสูจน์ทราบจิตกันต่อดีกว่า...”

การค้นคว้าหาหนทางเข้าไปพิสูจน์ทราบจิต เราจะโดยสารณเป็นยานพาหนะเข้าไปกับลมหายใจ จนถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งลึกสุด สถานที่แห่งนั้นมันตั้งเด่นเป็นสง่า มีรัศมีแผ่ออกไปไม่มีประมาณ เป็นหนึ่งเดียวในจักรวาลอันว่างเปล่า สถานที่แห่งนี้แหละเป็นสิ่งเดิมแท้ของจิต สภาวะเช่นนี้มีชื่อเรียกมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลว่า “อาตมัน” หรือในบางกาลบางสถานที่ก็เรียกว่า “สมณะ” หรือ “อัปนาสมาธิ”

อาตมัน ตัวผู้รู้ ความคิด ความไม่คิด สภาวะที่ตั้งเด่นอยู่เป็นหนึ่งเดียวในโลกใบนี้ที่ว่างเปล่า สภาวะอันนี้มีชื่อเรียกว่า “อาตมัน” เมื่ออารมณ์เริ่มต้นมาปรากฏแก่อาตมัน ในช่วงนั้นเรียกว่า อารมณ์มาปรากฏแก่จิต เรียกจิตตัวผู้รู้บ้าง คุรูบาอาจารย์สายพระกรรมฐานบางท่านเรียกว่า สติตัวผู้รู้บ้าง ในช่วงนี้จิตมี 2 มิติ คือ มิติของความคิด และมิติของความไม่คิด ในมิติของความคิดเรียกว่า การคิด ในมิติของความไม่คิดเรียกว่าการรับรู้เช่นนี้ ถ้าดำเนินมาจากนอกเข้าไปเรียกว่า สติสัมปชัญญะ แต่ถ้าดำเนินไปจากในสู่ภายนอกเรียกว่า ความรู้ตัว

อย่างไรก็ดี การเข้าถึงซึ่ง “อาตมัน” นั้นก็มีอยู่ 2 วิธีด้วยกัน คือ สมาธิวิธี และวิปัสสนาวิธี สมาธิวิธีนั้นได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนวิปัสสนาวิธีก็มีตัวอย่าง เช่น เมื่อเราเข้าไปนั่งลงในสวนหินแห่งหนึ่งซึ่งมีหินก้อนใหญ่วางอยู่ 10 ก้อน ผู้ที่มองลงมาจากด้านบน แล้วเห็นว่าสวนหินแห่งนี้มีหินก้อนใหญ่อยู่ 11 ก้อน ผู้ที่มองลงมาเห็นนั้นคือตัวผู้รู้หรือจิตเดิมแท้ จากนั้นถ้าทุกสิ่งทุกอย่างหายไป เหลือไว้แต่ความว่างเปล่า ความว่างเปล่าอันนั้นเรียกว่า “อาตมัน” แต่ถ้าหากไม่ดำเนินเข้าสู่ความว่างเปล่า ช่วงนั้นคือตัวผู้รู้

การที่เราไม่เข้าไปรู้ไปเห็นในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เราก็จะเหมาเอาว่า สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดทั้งมวลนั้นล้วนคือ “จิต” นั่นแลความเป็นตัวตนก็จึงฝังแน่นอยู่กับเราชั่วกัลปาวสาน แต่ถ้าเรารู้ เราเห็น เราเป็น เราจะรู้จักแยกแยะว่า ที่แท้จริงแล้วจิตของเรามันประกอบด้วย 2 ส่วน คือ “ส่วนของความคิด” ที่เป็นสังขาร กับอีกส่วนหนึ่งคือ “ส่วนของความไม่คิด” ที่เป็นวิสังขาร ถ้าเราเข้าไปตั้งอยู่บนสังขารเราก็มีความเป็นตัวตน ถ้าเราเข้าไปตั้งอยู่บนวิสังขารเราก็ไม่มีความเป็นตัวตน

เมื่อเราเห็นจิตเป็น 2 มิติ คือ มิติของความคิดที่เป็นสังขาร และมิติของความไม่คิดที่รับรู้หรือรู้สึกตัวอยู่ตลอดซึ่งเป็นวิสังขาร เราที่เป็น “ผู้เห็น” อย่าได้เข้าไปอยู่ในมิติใดมิติหนึ่ง เมื่อ “ผู้เห็น” มิได้เข้าไปอยู่ในสิ่งที่ถูกเห็น ก็ไม่เป็น “ผู้เป็น” จิตในตอนนั้นจึงเป็น 3 มิติ มิติหนึ่งตั้งเด่นอยู่บนคู่ขนานของมิติแห่งสังขารและวิสังขาร ความคิดและความรู้สึกตัว สิ่งมีชีวิตตัวนี้ก็จะดำเนินชีวิตคู่ขนานไปกับการดำเนินไปของสภาวะธรรม ภายใต้สายตาของจิตที่ตั้งมั่นเด่นอยู่ทีกลางหน้าอก พร้อมกับการดำเนินไปของกาลเวลา เป็นวินาที เป็นนาฬิกา เป็นชั่วโมง เป็นวัน เป็นสัปดาห์ เป็นเดือน เป็นปี เป็นชีวิต ต่อไป

2. มิติด้านการปฏิบัติดำเนินการ

การตายที่มีปลายข้างเดียว ในเบื้องต้นเราจะดำเนินการศึกษามี 2 เรื่องด้วยกัน ซึ่ง 2 เรื่องนี้นั้นมันก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชนิดที่เรียกได้ว่ามันเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน 2 เรื่องนั้นคือ “การตายที่มีปลายข้างเดียว” กับ “ความไม่เป็นตัวตน”

การตายแบบมีปลาย 2 ข้างที่ข้างหนึ่งของความตายคือ “จิตฺติจิต” ส่วนปลายอีกข้างหนึ่งคือ “ปฏิสนธิวิญญาณ” เมื่อถึงกาลที่สังขารแตกดับ ภพภูมिन้อยใหญ่ที่ตัวเองเคยสร้างไว้ในตอนมีชีวิตก็เปิดออกรอทำให้จิตฺติจิตจากการแตกสลายของกายกับจิตเข้ามาท่องเที่ยว การออกท่องเที่ยวหาที่เกิดนี้เดินทางไปด้วยอภิสมาณาย โดยกายละเอียดจะเก็บเอาชั้น 5 บรรจุเป็นชั้น 5 ละเอียด และมีนิมิตเป็นทางไป มีเป้าหมายไม่แน่นอน แล้วแต่กรรมที่ได้ทำไว้จะขัดสาดไป หรือว่ากรรมอันไหนจะแข่งมาให้ผลก่อน เมื่อถึงจุดหมายก็เข้าไปในหลุมดำ ถึงจุดนี้จิตฺติจิตก็กลายเป็นปฏิสนธิวิญญาณ ตีลังกาหัวคว่ำคะมำหาย สติแตกจำอะไรไม่ได้ ต้องไปเริ่มจดจำกันใหม่ก็ตอนรู้ความ แต่สำหรับผู้ที่ได้ฝึกมาดีแล้วจนเป็นผู้มีความรู้ นั้น การออกท่องเที่ยวหาที่เกิดของเขามีสุคติเป็นทางไปและเป็นที่เป็นไปในนิมิตนั้นกินหรืออยู่สบายในชั้น VIP พอเจอหลุมดำก็หาดำไม่ กลับขาวผ่องเป็นยองใย ไม่ต้องตีลังกาหัวคว่ำคะมำหาย สติตั้งอยู่ครบ ความรู้ประดาจำได้หมด ที่เป็นเช่นนี้มีเหตุผลอย่างไร? ก็ตอนยังไม่ตาย เขารู้จักฝึก เขารู้จักใช้อภิสมาณายให้ไปทำกิจ พอเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว เขาก็เพียงนั่งอามพามอยู่บนบุญเมฆ แล้วดูความเป็นไปในจอมอนิเตอร์ ชั้น 5 อันละเอียดในรูปของอภิสมาณายก็ท่องเที่ยวไปด้วยใจปรีดา เห็นที่แห่งหนตำบลไหนสัปปายะน่าอยู่ มีอุสาว ๆ มีเต้าอบ ๆ ก็เอานิ้วหัวแม่เท้าปิดจอมอนิเตอร์ แร้วรีบกลับไปลงแล่นดึงอย่างนุ่มนวล คลอดออกมาก็ยิ้มแป้นสดใส ไม่แหกปากร้องไวยวายเหมือนอย่างกับว่าหนีเขามาเกิด

ความฝันกับความตายมีลักษณะคล้าย ๆ กัน คือ เป็นที่ปรากฏของกายละเอียด แต่การฝันกับการตายก็ไม่เหมือนกัน คือ ในความฝันนั้นเมื่ออภิสมาณายหรือกายละเอียด ออกไปท่องเที่ยวในโลกของความฝันแล้ว เขาก็จะกลับมาอยู่ในกายหยาบดังเก่า ส่วนในโลกของความตายนั้นมันแตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ จากการนำหลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรคที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างทั้ง 3 ประการ คือ ลักษณะ ประเภท และ อาณิสส หากผู้ปฏิบัตินำหลักของท่านเว่ยหล่าง โดยการประยุกต์ใช้หลักการเข้าถึงจิตเดิมแท้จนสามารถสร้างกระบวนการเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ได้ 2 กระบวนการ คือ 1) มิติด้านกระบวนการ และ 2) มิติด้านการปฏิบัติดำเนินการ จนเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในการใช้ธรรมะทั้ง 2 นิยามควบคู่กันต่อไปในอนาคต

6. บทสรุป

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ พบว่า หลักสมาธิและปัญญาในพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) สมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง และ (2) สมาธิและปัญญาทางพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้หลักสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเป็นเครื่องมือ ซึ่งในปัจจุบันการปฏิบัติในส่วนของสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่าง มีหลากหลายจุดประสงค์ตามเป้าหมายของแต่ละบุคคล โดยหลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรคที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างแบ่งได้ 3 อย่าง ได้แก่ 1) ลักษณะ 2) ประเภท และ 3) อานิสงส์ และหลักสมาธิและปัญญาทางพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ สมาธิ ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต และปัญญาสู่ความเป็นโลกุตตรปัญญา เป็นปัญญาของพระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์ ซึ่งอยู่เหนือกิเลส ตัณหา และอุปทาน ออกจากความยึดมั่นและการปรุงแต่งทั้งหลาย

ดังนั้น หลักเกณฑ์การตีความตามวิสุทธิมรรคที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างนั้น ทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างทั้ง 3 ประการนี้ สามารถสร้างกระบวนการเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้ได้ 2 กระบวนการ คือ 1) มิติด้านกระบวนการ และ 2) มิติด้านการปฏิบัติดำเนินการ เพื่อให้การปฏิบัติระหว่างสมาธิและปัญญาของท่านเว่ยหล่างเพื่อเข้าถึงจิตเดิมแท้เหล่านั้น นำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และประสพผลสำเร็จสูงสุด

7. รายการอ้างอิง

- ขุนสรพกิจ โกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). (2505). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 2 สมุจจยสังคหวิภาค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัมพลพิทยา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2540). การทำสมาธิและวิปัสสนาที่แท้สมาธิวิปัสสนาตามวิถีธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). (2546). วิปัสสนาญาณโสภณ. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). หัวใจพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธจักร ปีที่ 61 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2545). อธิปไตยจยตา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัฒนา พลชาติ. (2553). ศึกษาวิเคราะห์วิธีการพัฒนาปัญญาตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

เว่ยหล่าง (ฮุยเล้ง) พระสังฆปริณายก. (2547). สูตรของเว่ยหล่าง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

เอี่ยมอร ชลวร. (2553). การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. (ดุขฎิณิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)